

ІННОВАЦІЙНА ЛЕКСИКА ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Вінницький національний технічний університет, Вінниця

Анотація

У статті розглянуто інноваційну лексику як предмет дослідження у сучасному мовознавстві; показано, що в останні десятиріччя у вітчизняному мовознавстві активно досліджуються проблеми індивідуально-авторського словотворення.

Ключові слова: *неологізм, індивідуально-авторське словотворення, мовновиражальні засоби.*

Abstract

The article deals with the innovative vocabulary as a subject of research in modern linguistics; it is shown that in the last decades in the national linguistics the problems of individual and author's word formation are actively studied.

Key words: *neologism, individual-author word-formation, speech-propagating means.*

Виникнення нових слів у мові – процес перманентний. Його перебіг у різні періоди історії літературної мови відбувається з неоднаковою інтенсивністю. Кінець ХХ - початок ХХІ ст. позначився значними суспільними змінами, економічними, соціальними та політичними катаклізмами, викликав появу величезної кількості нових реалій і понять, які потребували номінації. Так, у порівняно короткий час лексико-семантична система української мови поповнюється великою кількістю різноманітних інновацій, що зумовило справжній неологічний прорив.

Інтенсифікація інноваційних процесів зумовлює підвищення інтересу лінгвістів до проблем неології загалом (Є.І. Ханпіра, О.Г. Ликов, В.В. Лопатін, М.О. Бакіна, О.А. Габінська, О.А. Земська, А.О. Брагіна, А.В. Березовенко та ін.), української зокрема (Г.М. Віняр, О.А. Стишов, Д.В. Мазурик, А. Самойлова та ін.), спонукає до осмислення природи неологізмів і до систематизації неологічного матеріалу [1].

Досліджуючи процес неологізації, лінгвісти вкладають різний зміст у поняття неологізму. По-перше, неологізмом вважають слово або його лексичний зміст, що, на відміну від загальновідомих і узвичаєних лексичних одиниць чи їхніх традиційних значень, характеризується новизною і сприймається як незвичне. По-друге, у лінгвістиці відоме й інше, хронологічне розуміння неологізмів. Зміст цього поняття значно ширший: воно охоплює всі нові явища у царині лексики або лексичної семантики, які виникли протягом певного, заздалегідь визначеного періоду, незалежно від того, чи відчувається в них стилістичний відтінок свіжості й незвичності, небуденності, чи він уже стерся, чи, може, не відчувався навіть у момент самої появи неологізму.

Найновіші праці, що сконденсовано подають визначення неологізмів, звичайно враховують обидва названі вище підходи, хоч і з певними відмінностями. Зрештою, незважаючи на деякі розбіжності у дефініціях, поняття неологізмів зводяться до двох формулювань: 1) неологізми – це слова або мовні звороти, створені для позначення нового предмета, явища чи вираження нового поняття [2]; і 2) неологізми – слова, а також їхні окремі значення, сполучення слів чи вислови, які або з'явилися в мові на певному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальномовні неологізми), або були вжиті тільки в якомусь тексті, ситуації спілкування чи в мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські, неологізми – okazionalizmi) [1]. Незважаючи на ґрунтовність обох визначень, їх не можна прийняти як повністю вичерпні, оскільки вони охоплюють не всі різновиди інновацій, а також ураховують не всі їхні особливості та нюанси.

Отже, неологізми – це слова, словосполучення, фразеологізми, окремі їхні значення, що з'явилися на певному етапі розвитку мови для позначення нових реалій і понять, актуалізація яких зумовлена соціальними і територіальними чинниками функціонування літературної мови, а також okazionalizmi (індивідуально-авторські новації), використані одноразово у мовній практиці певного автора, видання, редакції чи в конкретному тексті [3].

В історії дослідження лексичних новотворів в українському мовознавстві умовно виділяють чотири етапи [4].

1. На першому етапі (20-30-і роки ХХ ст.) здійснюється переважно літературознавчий аналіз мовновиражальних засобів, включаючи інноваційну лексику, якою послуговувалися письменники різних літературно-художніх шкіл, напрямів, угруповань. Цим питанням присвячені праці І. Огієнка, М. Зерова, М. Сулими, М. Йогансена, П. Филиповича, І. Капустянского, М. Гладкого, М. Вороного, Я. Савченка, В. Цебенка, Б. Якубського та ін.

2. Протягом другого етапу дослідження лексичних новотворів (40-60-і роки) з'являються праці, головна увага в яких звертається на аналіз індивідуального словотвору провідних українських поетів – Лесі Українки, П. Грабовського, П. Тичини, М. Рильського, М. Бажана, А. Малишка. Визначаються основні завдання вивчення мови письменників, досліджується відповідність/невідповідність індивідуальних новотворів системі українського словотвору, аргументується доцільність кваліфікувати індивідуально-авторські новотвори передусім як характерні мовновиражальні засоби художнього твору.

Закономірно, що одним з актуальних завдань сучасного мовознавства є критичний перегляд і об'єктивна оцінка мовотворчості (зокрема – фактів індивідуального словотворення) провідних письменників 20-30-х років ХХ ст. Останнім часом ця проблема розв'язується вітчизняними і зарубіжними мовознавцями (Ашер – 1991; Дужик – 1996; Кудряшова – 2000; Браїлко – 2000; Вокальчук – 2001-а, 2001-б, 2001-в, 2002-а, 2002-б, 2002-г, 2003-г; Зіневич – 2002; Гаврилук – 2002; Братусь – 2002; Мялковська – 2002; Ільницький – 2003 та ін.).

3. У 70-80-і роки (третій етап) з'являються праці, присвячені аналізу місця і ролі неологізмів у лексичній системі мови, уточненню їхніх характеристик, з'ясуванню специфіки т. зв. потенційних слів, які є нереалізованими структурними можливостями мови, виявленню загальних тенденцій розвитку словеснозображальних засобів, дослідженню причин появи саме авторських неологізмів та особливостей їхнього функціонування у художньому творі, способам оказіональної номінації та словотвірній будові неологізмів.

У 70-і роки здійснюються перші спроби лексикографічного опису індивідуально-авторських новотворів: укладено словник авторських неологізмів П. Тичини, до якого було включено понад 600 одиниць.

4. Інтенсивне різноаспектне дослідження лексичних новотворів розпочинається з 90-х років ХХ ст. (четвертий етап). Поглиблюється вивчення інноваційних процесів у сучасній українській літературній мові, зумовлених кардинальними змінами суспільно-політичного, економічного та культурного життя, вивчаються шляхи і джерела оновлення лексичного складу мови, уточнюється класифікація лексичних новотворів (Пашко – 1994; Русанівський – 1997; Януш – 1997; Мазурик – 2000; Кочерган – 2001; Стишов – 2003; Турчак – 2003).

Виділяється спеціальний погляд на проблему вивчення індивідуального словотворення – лінгвостилістичний. Посилена увага приділяється дослідженню творчості письменників, чия творчість протягом тривалого часу була штучно вилучена з літературного процесу і, закономірно, не була об'єктом лінгвістичних студій, через що вивчення художньої мови ХХ ст. не можна було вважати повним і об'єктивним. Так, інтенсивно досліджується мовотворчість (зокрема, словотворча практика) письменників 20-30-х років; поетів-шістдесятників; поетів українського зарубіжжя; поетів-вісімдесятників; провідних українських прозаїків – О.Гончара, П.Загребельного, М.Стельмаха, І.Багряного та ін. Крім того, поглиблюється дослідження особливостей оказіональної номінації у творчості класиків української літератури – Т.Шевченка, Лесі Українки, В.Самійленка, П.Тичини та ін.

Об'єктом наукових досліджень стають лексичні новотвори – відфраземи (на зразок *кінецьсвіття*, *легкорукій*), які складають своєрідну підсистему сучасної української літературної мови, котра сформувалася й інтенсивно вдосконалилась протягом останніх десятиріч ХХ ст. [4]. Досліджуються і т. зв. надскладні оказіоналізми (на зразок *студентко-викладачко-доценти*), стилістичні функції яких зумовлені передусім зовнішньо-графічною формою; визначається місце індивідуально-авторських новотворів серед інших типів неолексем національної мови, досліджуються оказіональні фраземні деривати, вивчається специфіка оказіональної номінації у поетичному дискурсі 80-90-х років ХХ століття, описуються особливості експресивних новотворів, розробляється лексикографічний аспект дослідження інновацій [4].

Отож, в останні десятиріччя у вітчизняному мовознавстві активно досліджуються проблеми індивідуально-авторського словотворення. Перспективними щодо розвитку української неології є

дослідження насамперед таких питань: взаємодія узуальних та неuzuальних лексичних новотворів у складі національної мови; вплив неологічної лексики на розвиток лексичної і словотвірної системи мови; виявлення характерних словотвірних тенденцій у національній мові певного хронологічного періоду, безпосереднім проявом яких є створення оказіональних лексичних одиниць; дослідження факторів, що впливають на появу індивідуально-авторських новотворів; функціонування авторських неологізмів у текстах різних стилів і жанрів, а також у художніх творах окремих майстрів слова; оказіональні лексичні новотвори як номінативні одиниці, що відображають специфіку національно-мовної картини світу; еволюційні процеси у сфері оказіональної номінації.

Для успішного розв'язання зазначених проблем необхідним є теоретичне узагальнення досліджень інноваційних процесів, що відбуваються в українській національній мові, а також аналіз результатів індивідуального словотворення як окремих письменників, так і груп авторів певних хронологічних періодів. Актуальним є і порівняльно-зіставне дослідження специфіки оказіональної номінації у різних стилях сучасної української літературної мови, передусім у публіцистичному і розмовному, де це явище відбивається найбільшою мірою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Семенюк О.А. Язык эпохи и его отражение в сатирико-юмористическом тексте / О.А. Семенюк. – Кировоград: РИЦ КГПУ им. В.К. Винниченко, 2001 – 368 с.
2. Вокальчук Г.М. Вивчення неологізмів у вузівському курсі сучасної української літературної мови / Г.М. Вокальчук // Педагогічні науки: збірник наукових праць. Ч. 2. – Суми, 2002. – С. 24-29.
3. Вовчук Н.І. Авторські неологізми як спеціальний засіб художньої виразності і як одиниця поетичного тексту / Н.І. Вовчук // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 8 – Рівне, 2000. – с. 62-66.
4. Герман В.В. Індивідуально-авторські неологізми (оказіоналізми) в сучасній поезії (60-90 рр): Автореф. дис.: канд. філол. наук / В.В. Герман. – К., 1999. – 22 с.
5. Шевченко Л.І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу: монографія / Л.І. Шевченко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 478 с.

Юзькова Єлизавета Платонівна – студентка групи ЗБ-186, факультет будівництва, теплоенергетики та газопостачання, Вінницький національний технічний університет, e-mail: uzkovaelizaveta2019@gmail.com

Uzkova Elizaveta P. – Department of Building Heating and Gas Supply, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa, e-mail: uzkovaelizaveta2019@gmail.com

Supervisor: **Пустовіт Тетяна Миколаївна** – канд. філол. наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет,

Pustovit Tetyana N. – Cand. Sc. (Philology), Associate Professor of Department of Linguistics, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa